

ASPECTE ISTORICE ÎN ROMANUL *GRĂDINA DE STICLĂ* DE TATIANA ȚIBULEAC

BRÎNZA Liliana,

Facultatea Filologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

ORCID: 0000-0003-2426-3617, e-mail: brinzaliliana.1977@mail.ru

Rezumat. *Acest articol are ca obiect de investigație aspectele istorice din romanul basarabean Grădina de sticlă de Tatiana Țibuleac. Studiul pornește de la abordarea literaturii prin prisma conexiunii interdisciplinare și pluridisciplinare, pretextul diegetic constituindu-l momentele istorice din roman: realitatea crudă a neamului basarabean din perioada sovietică.*

Cuvinte-cheie: *roman, istorie, literatură, interdisciplinaritate, pluridisciplinaritate, neam, copilărie.*

Summary. *This research article focuses on the historical aspects of the Bessarabian novel Grădina de sticlă de Tatiana Țibuleac. The study starts from the approach of literature through the prism of the interdisciplinary and multidisciplinary connection, the diegetic pretext being the historical moments in the novel: the cruel reality of the entire Bessarabian people from the Soviet period.*

Keywords: *novel, history, literature, interdisciplinarity, multidisciplinary, nation, childhood,*

„Elevul viitorului va fi un explorator” – spune Marshal McLuan. Pentru aceasta el trebuie să fie conștient de importanța învățării prin cercetare, prin descoperire, de importanța conexiunii între diferite discipline. Conexiunea disciplinară cunoaște patru niveluri de concretizare: multidisciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea, transdisciplinaritatea.

Multidisciplinaritatea vizează juxtapunerea unor elemente ale diverselor discipline pentru a pune în lumină aspecte comune.

Pluridisciplinaritatea este o integrare mai accentuată bazată pe comunicare simetrică între diferitele paradigme explicative.

Transdisciplinaritatea vizează o întrepătrundere a mai multor discipline, care duc la apariția unor discipline noi sau la alte domenii de cunoaștere.

Interdisciplinaritatea implică stabilirea și folosirea unor conexiuni între limbaje explicative sau operații, cu scopul diminuării diferențelor care apar între disciplinele de învățământ clasic.

Pluridisciplinaritatea este o „corelare” a eforturilor și potențialităților diferitor discipline pentru a oferi o perspectivă cât mai completă asupra obiectului investigat. Interdisciplinaritatea presupune o intersectare a diferitor arii disciplinare, putând lua naștere noi obiecte de studiu.

Înțelegerea corectă a conceptului de *interdisciplinaritate* și *pluridisciplinaritate* este de o importanță majoră nu doar în realizarea analizelor și comentariilor cerute de curriculumul școlar, ci cheia pentru procesul lecturii în sine. Elevii, împreună cu profesorii, sunt nevoiți să facă anumite

conexiuni între diferite discipline, să transfere metode din diverse domenii ale cunoașterii în cel al literaturii și să le aplice la studiul unui text artistic.

Pentru înțelegerea și interpretarea corectă a mesajului unei opere literare se apelează la alte discipline: istorie, geografie, psihologie, filosofie etc. În studierea unei lucrări care abordează teme istorice se apelează la relația *literatură-istorie*. Nivelul acestei relații impune pluridisciplinaritatea între științe, implicând elevul în elaborarea unui șir de sarcini privind evenimentul sau personajul istoric descris într-o operă literară. De multe ori profesorii apelează la diverse metode specifice altor discipline, având ca obiectiv explorarea complexului semantic al unei opere literare. Transferul de metode și procedee de la o disciplină la alta se referă la *interdisciplinaritate*, care presupune o intersectare a diferitor arii disciplinare. Avantajele interdisciplinarității sunt următoarele:

- Ajută la înțelegerea mai bună a unui subiect, făcând referire la alte discipline;
- Evidențiază cunoștințele dobândite în alt domeniu;
- Atrage atenția asupra altor discipline.

Istoria și literatura depind una de cealaltă, între ele existând atât o relație de complementaritate, cât și una de interdependență. Atât istoria, cât și literatura prezintă fapte concrete, care au avut un impact asupra omenirii, asupra unei națiuni. Unele opere literare au la bază fapte istorice, având ca obiect de studiu ființa umană, legătura dintre evenimente și personalități care au avut răsfrângere în lumea contemporană. Istoria este disciplina școlară cea mai utilă pentru facilitarea studiului literaturii.

Romanul *Grădina de sticlă* „reconfirmă intrarea în literatura de azi a unei scriitoare pe cât de talentate, pe atât de inteligente, care știe să alieze cruzimea observației și compasiunea față de suferință, scoțând la iveală tragedia destinului și frumusețea vieții.” (Gabriela Adamesteanu)

Este un roman care captivează cititorul din primele rânduri lecturate. Este romanul ce dezvăluie viața și existența unui popor umilit și asuprit. Autoarea tratează cu lux de amănunte perioada anilor '80-'90, ea fiind martora schimbărilor înfăptuite în destinul unei națiuni. Cartea este oglindirea vie a evenimentelor ce au marcat istoria Basarabiei, un tărâm situat între Nistru și Prut, teritoriu desprins din albia românității și alipit celor „15 republici-surori”, având denumirea de RSSM, republică a Uniunii Sovietice. Prin intermediul dicaturii instaurate în Basarabia, ex-URSS avea ca scop marginalizarea poporului, distrugerea obiceiurilor și tradițiilor unei națiuni, anihilarea valorilor culturale prin impunerea unei culturi stăine, „impunerea limbii și culturii ruse, cât și inocularea «moldovenismului» de tip sovietic, al limbii și istoriei «moldovenești»” [1, p. 322]

Grădina de sticlă este romanul în care se ciocnesc dreptatea și nedreptatea, ura și iubirea, durerea fizică și sufletească cu incapacitatea de a le trata. Este o istorie trăită și evocată din perioada sovietică, cu multe schimbări, cruzime, revolte, trecute prin sufletul unui copil orfan, incapabil să înțeleagă calvarul existenței.

Orfana este Lastocika, o fetiță de șapte ani, care este înfiată de Tamara Pavlovna, o rusoaică din Chișinău. Această femeie cu suflet de tiran, lipsită de milă și compasiune, avară, transformă viața Lastocikăi într-un iad, focul căruia mistuie visele, speranțele și dorințele unui copil. Tamara Pavlovna o cumpără pe fetiță de la orfelinat, supunând-o violenței fizice: „...a făcut arătătorul triumphi și m-a lovit în frunte de șapte ori” [2, p. 18], o expune exploatării prin muncă, furându-i bucuriile copilăriei, fapt ce o marchează pentru toată viața: „Inimă avea, nu zic nu, doar că din altfel de carne ca a mea. Inima ei voia aur, a mea, stele” [2, p. 19].

Prin Tamara Pavlovna se tinde spre reprezentarea rușilor ca fiind superiori moldovenilor, ținta principală fiind „țăranul și satul”. Scopul esențial este marginalizarea satului, meleag basarabean care mai păstra intact sufletul moldoveanului, meleag în care trăiesc obiceiurile și tradițiile neamului, loc unde limba română nu era invadată de paragina rusismelor: „Nu voiam să fiu o țărăncă, de asta mă temeam ca de limbrici. Voiam să fiu subțire, curată, să am părul lung și să port rochii de mătase... [...] De unde apăruse în mintea mea ura față de țărani, cine o băgase atât de adânc în mine, nu știu. Și de ce mă temeam, de fapt? De muncă, de murdărie, de urâtenie? La oraș eram o sticlăreasă. Adunam sticle din mizerie și banii tot din mizerie îmi veneau” [2, p. 71].

Într-o societate putredă, dominată de regimul comunist și socialist, în care valorile general-umane sunt suprimate, omul devine o unealtă de manevrare. Ca personalitate el nu se manifestă: nu poate vorbi, nu are dreptul la libera exprimare, nu trăiește, ci doar există, supus și umilit. Acest concept își pune amprenta și pe sufletul inocent al Lastocikăi. Copila, orfană de mică, este supusă mai multor nelegiuri ale vieții. Directoarea orfelinatului o vinde Tamarei Pavlovna: „Directoarea mă alesese... [...] «Cea mai răbdătoare», a spus acel animal în fustă, ucigașă, mânjită cu sângele Olecikăi mele. Iar asta însemna un lucru: directoarea știa ce se întâmplă cu noi noaptea” [2, p. 46]. Fata este supusă abuzurilor sexuale, este victima unui viol, este martora unui avort la domiciliu, de mică consumă alcool: „Votca a fost bună, mi-a plăcut. Am dat-o toată peste cap...” [2, p. 25]. Își petrece copilăria adunând și spălând sticle: „Umpleam cada pe jumătate, mereu cu apă fierbinte apoi le dădeam drumul să se înmoaie. Opărite, se curățau mai ușor, însă mâini sănătoase nu am avut niciodată. Sau umflate de la ferbințeală, sau vinete de frig. «Mâini fierte», le-a numit odată Pavlik și m-a durut tare...” [2, p. 27]; trece prin frică și umilință la orele de educație fizică, viețuiește într-o lume a durerii, disperării. Eroina își construiește lumea sa, fiind captiva unei temnițe pe care o numește *grădina de sticlă*: „Un rând vișiniu, un rând alb: trandafir. Un rând cărămiziu, un rând maro: miere. Un rând verde, un rând alb: turcoaz. Albele singure. *Grădina mea de sticlă*” [2, p. 34-35]. Furia, frica, deznădejdea, singurătatea sunt cioburile acestei grădini, care, pătrunzându-i în corp, îi sfărâmă carnea în mii de bucăți dureroase: „Minciuna voastră îmi înnegrește toate amintirile” [2, p. 25].

Copilul din perioada regimului sovietic era robul propriei dezamăgiri și neputințe. Politica promovată impunea idealuri și valori prosovietice, anihilând valorile culturale, valorile spirituale și familiare ale unei națiuni. Copiii educați în stil comunist deveneau octombrei, pioneri, comsomoliști, vedeau idealul în Lenin, cunoșteau monumentele eroilor sovietici Serghei Lazo, Kotovski, învățau o istorie străină, istorie ce-i sărăcea intelectual și moral: „Aveam toți steluțe. Câte un punct roșu pe o inimă de copil. Devenisem octombrică și puteam să iubesc deschis. Pe Lenin îl iubeam mai mult decât pe femeia ce mă hrănea și mă îmbrăca... «Mamă, eu îl iubesc pe Vladimir Ilici Lenin mai tare ca pe tine!» i-a spus Maricica maică-sii. «Așa și trebuie, Maricica, Lenin e mai presus ca mama»” [2, p. 68].

Într-o societate orbită, lipsită de informație, se mușamalizau multe evenimente ce au avut impact negativ nu doar asupra unor zone ale arealului sovietic, ci asupra sănătății și vieții întregii omeniri, vorba fiind despre Cernobâl: „În mai am aflat cu toții că în aprilie se întâmplase ceva rău în Ucraina. La lecția de limba moldovenească am învățat ce înseamnă radiație și explozie, iar la rusă – долг (datorie) și репой (erou)... Explozia ne interesa puțin... Cernobâlul îmi părea un fleac” [2, p. 102]. Așa erau educați copiii regimului sovietic. Li se impuneau legile dictaturii de a fi orbi, surzi și muți la realitățile sociale.

În martie 1985, la conducerea URSS vine un nou lider politic, Mihail Gorbaciov, care a inițiat un proiect ambițios de reformare, având ca scop liberalizarea și democratizarea statului sovietic. Acest proces socio-politic numit *perestroika* (restructurare), pornit într-o societate bazată pe dictatură, duce la mai multe consecințe negative pentru populația basarabeană. Este impus *suhoi zakon*, o lege care nu permite consumul de alcool: „Oficial, alcoolul se vindea la anumite ore, în realitate însă nu se mai vindea deloc. Lipsiți de băutură adevărată, orașenii au trecut repede la surrogate și la otrăvuri. Era la mare căutare tot ce conținea măcar un gram de tărie: apa de colonie, spiritul medicinal, lichidul de frână și cel pentru spălat parbrize, gazul, antigetul. Din farmacii se cumpăra cu brațul tinctura de calendulă și iodul. La o nevoie, chiar și antiparazitarele erau diluate cu apă și ceai” [2, p. 92]. Oamenii devin instrumente de manipulare, li se impune o democrație pe care ei nu știu să o folosească. Se începe era speculei și a vânzărilor clandestine, se sparg relațiile de-o viață dintre vecinii de la bloc, apar conflicte interetnice: „Copiii moldovenilor nu se mai lăsau numiți «mămăligari» de copiii rușilor sau răspundeau pe loc cu «scroafe»...” [2, p. 96].

Protagonista Lastocika este confuză și tulburată în fața noii extreme politice instaurate în societate. Să fii pusă în situații de a învăța un nou alfabet, de a te adapta la o nouă limbă, situația de a privi cu alți ochi vecinul cu care ai împărțit totul, doar din simplu motiv că este de o altă naționalitate – e o dramă care a fost trăită intens de mai mulți oameni din Republica Moldova. „Adevărul era că ne temeam. Ne temeam de perestroikă, dar și mai tare ne temeam să recunoaștem că ne temem. Ne temeam de radiație, chiar dacă nu era clar ce ne putea face. De bandiți și de

răscoală ne temeam. În stradă, oamenii se luau unii de alții. Rușii de moldoveni, moldovenii de Moscova...” [2, p. 106].

Perestroika nu e un proces idealizat de personaje romanului. Odată cu această schimbare în viața fiecăruia apar noi întorsături: evreii pleacă în Israel, unii nu-și mai vorbesc din cauza conflictelor interetnice, iar moldovenilor nu li s-a dat o viață mai ușoară. Majoritatea a pierdut totul în urma devalorizării banilor, economiile de-o viață se transformă în scrum. „Pierdusem tot. Tot ce adunsem pe libretul de economii – rublă cu rublă, sutar cu sutar – s-a prăpădit într-o noapte... Erau toți anii mei de copil, nu cei mai buni, dar singurii de care am avut parte. Erau anii mei de lipsuri, de muncă grea și de planuri îndrăznețe. Dar, mai ales, era visul nostru mototolit de a trăi într-o zi așa cum meritam” [2, p. 169]. Sunt niște adevăruri crunte pe care și astăzi mulți moldoveni și le amintesc cu durere și disperare, munca lor fiind călcată în picioare, sudoarea frunții fiecărui ban muncit fiind amestecată cu lacrimi amare.

RSSM este distrusă, în loc apare Republica Moldova, țară suverană, cu limba și grafia sa, poporul tinde spre idealurile naționale proprii. Ecourile acestor schimbări radicale se răsfrâng și în sufletul fragil al Lastocikăi, ecourile emancipării naționale sunt raportate la singurătatea și umilința prin care trece protagonistul. „Mai plânge cineva în afară de mine, m-am gândit. Leonida – așa o chema.” Percepția celor ce se petrec accentuează tragedia și durerea întregului popor din Basarabia, care nu-și cunoaște bine graiul, folosind un limbaj român-rus, ceea ce a dus la denaturarea multor cuvinte și expresii, dar și la nașterea unei limbi stâlcite, lipsite de culoare, frumusețe și originalitate. Aceste aspecte de denaturare a limbii unui popor au un impact negativ și asupra nivelului de gândire, imposibilitatea cunoașterii originilor, dar și camuflarea adevărului istoric al țării din care își tragi rădăcinile. «Dulcele foc», am auzit într-un vers și am încercat să traduc rusește. *Сладкий огонь* nu mi s-a părut la fel de frumos. Pentru prima dată, limba moldovnească a fost mai bogată decât rusa, iar asta mi-a adus o bucurie neașteptată. O ascultam pe Leonida mirată, cu un fel de teamă, de parcă un fluture enorm mi se așezase în palmă și începuse să-mi vorbească” [2, p. 120].

Obținerea unei stabilități într-un stat renăscut din cenușa focului sovietic a avut multe urcușuri și coborâșuri. Cel mai dureros a fost războiul din Transnistria: „Rușii îi spuneau Приднестровье. Români – Transnistria. Asta m-a mirat cel mai mult: de ce se numea altfel același pământ?” [2, p. 145]. Este un teritoriu rupt din inima Moldovei, o rană sângerândă, o lacrimă izvorâtă din sufletul răvășit al unei națiuni. Poate din acest motiv eroina romanului povestește foarte puțin despre calvarul în care și-au pierdut viața și sănătatea mulți compatrioți de-ai noștri, luptând pentru integritatea și suveranitatea țării. Spre regret, atât Lastocika, cât și ceilalți eroi ai romanului, dar și întreg neamul basarabean, au fost toți lipsiți de credință și speranță. „Dacă ar fi existat pe atunci Dumnezeu, i-aș fi cerut să mă facă altfel. L-aș fi rugat să cheltuie cu mine măcar un strop de bucurie, măcar o rămășiță de plăcere” [2, p. 103]. Atunci când omul nu are credință în suflet, el

devine o păpușă ușor de manevrat, simplu de dirijat și distrus. Astfel era moldoveanul rupt de rădăcinile sale, despărțit de Dumnezeu, grai, grafie, identitate și libertate. În romanul *Grădina de sticlă*, „spiritul contestatar, revolta mută, conjugate cu rezistența în fața traumelor și cu capacitatea de a găsi sâmburele din care se poate isca fericirea de a trăi, vin dintr-un al timp, Tatiana Țibuleac reușind să confere «marginalității» dimensiuni potențial universaliste, personajul nefiind orientat doar spre sine, ci spre o percepție deschisă a lumii [3, p. 27].

Romanul *Grădina de sticlă* este povestea tristă a unui copil orfan, dar și tragedia întregului popor, este durerea și umiliința neamului nostru. Momentele istorice prezentate în roman le constituie realitatea crudă a vieții și existenței basarabenilor. Este un roman scris cu sufletul, este strigătul de disperare, ecourile căruia se aud până în prezent... Această lucrare, în care autoarea a depus multă muncă și abnegație, poate fi unul dintre romanele recomandate spre studiere în liceele și gimnaziile din republică. Este o carte prin care elevii și profesorii pot găsi răspunsuri la multe întrebări referitoare la istoria neamului nostru. Cunoașterea trecutului de către generația tânără este o datorie primordială într-o societate. Dezvoltarea cognitivă echitabilă este posibilă doar apelând la interdisciplinaritate și pluridisciplinaritate. Doar conexiunea dintre diverse domenii socio-culturale vor garanta un învățământ de calitate într-o țară dezvoltată.

Bibliografie:

1. ȚÎCU Octavian D. *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut*. – Chișinău, 2018: Litera, 723 p.
2. ȚÎBULEAC Tatiana. *Grădina de sticlă*. – Chișinău: Cartier, 2018, 176 p.
3. BANTOȘ Ana. *Scriitorul și dreptatea sa. Tatiana Țibuleac, „Grădina de sticlă”*. În: *Limba română*, Revistă de știință și cultură, nr. 2 (252), aprilie - iunie 2019, Chișinău, pp. 21-27.

Notă: Lucrarea a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare nr. UST. PCSt. 17.2022, „Romanul contemporan basarabean: între inter- și pluridisciplinaritate”, aprobat pentru finanțare pe anul 2022 în ședința Senatului UST, proces-verbal nr. 6 din 25 ianuarie 2022.